

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

(Με δύο διδακτικές προτάσεις)

Αναστασία Δ. Βακαλούδη

Δρ Ιστορικός, Συγγραφέας, Φιλολόγος, Επιμορφώτρια Νέων Τεχνολογιών
(Πληροφορίας & Επικοινωνίας)*

Η διδασκαλία της Ιστορίας και της Τέχνης αποτελεί ένα γεγονός που προκαλεί πολλές συζητήσεις και αμφισβητήσεις ως προς τον τρόπο με τον οποίο διεξάγεται. Εκατό χρόνια πριν, τα πράγματα ήταν ευκολότερα, γιατί μπορούσε κανείς να κατανοήσει την ιστορία, εάν ήταν σε θέση να συλλάβει τις ιδέες που βρίσκονταν πίσω από τα γεγονότα. Σε γενικές γραμμές, η Ιστορία ήταν είτε πολιτική είτε θρησκευτική. Σήμερα η κατάσταση έχει μεταβληθεί γιατί οι εθνικές ιστορίες θεωρούνται πλέον αναχρονιστικές. Κάτω από τις μαρξιστικές επιδράσεις η κοινωνικοοικονομική ιστορία έγινε το δημοφιλέστερο είδος. Επιπλέον, η ανάπτυξη διαφόρων ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, όπως η κοινωνική και ατομική ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η γεωγραφία, η αρχαιολογία, το δίκαιο, τα οικονομικά, οι πολιτικές επιστήμες, η θρησκειολογία, η ιστορική γλωσσολογία, η εθνολογία, η αισθητική, οι μέθοδοι της ηλεκτρονικής πληροφόρησης κ.λπ., και η εμφάνιση νέων θεωριών, που επιχειρούν να ερμηνεύσουν τη δράση του ανθρώπου, συνέβαλαν ακόμη περισσότερο στη σύγχυση που επικρατεί γύρω από τη φύση και το σκοπό της ιστορίας και ενίσχυσαν την αμφιβολία για την αξία της ιστορικής γνώσης: από την άλλη πλευρά όμως προσέφεραν στον ιστορικό νέες, τεράστιες δυνατότητες να προσεγγίσει το αντικείμενό του, έδωσαν στον καθηγητή νέες προοπτικές και οπτικές γωνίες. Παράλληλα, ο ιστορικός μπορεί να βασιστεί στις επανομαζόμενες "βοηθητικές επιστήμες" της ιστορίας, όπως η αρχαιολογία, η επιγραφική, η νομισματική, η χρονολόγηση κ.λπ.¹.

Φαίνεται λοιπόν – βάσει του ορισμού της ιστορίας από τον Braudel ως "διαλεκτικής του χρόνου και των πραγμάτων"² και από τον Piaget ως "διαχρονικής κοινωνιολογίας" (υπό την έννοια ότι η διαφορά μεταξύ ιστορίας και κοινωνιολογίας είναι ο διαχρονικός χαρακτήρας της πρώτης) – ότι η αξία της μελέτης της Ιστορίας δεν βρίσκεται τόσο στην απομνημόνευση μεμονωμένων γεγονότων του παρελθόντος, όσο στην εμβάθυνση των επιπέδων, που αποσκοπεί στην αποκάλυψη παραγόντων, δυνάμεων ή δομών που καθορίζουν την ιστορική διαδικασία, στη διασύνδεση των γεγονότων μεταξύ τους, στην ανασύνθεση της συνολικής δράσης του ανθρώπου και στην κατανόηση της δράσης αυτής, γιατί μόνο με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουν οι μαθητές να ασκήσουν κριτική

στο παρελθόν, να αποκτήσουν ιστορική συνείδηση, να κατανοήσουν έτσι και να ερμηνεύσουν το παρόν, να εντάξουν σ' αυτό τη δική τους δράση και να επιδιώξουν να βελτιώσουν τις συνθήκες της ζωής τους³.

Η νέα αυτή ιστορία ξεπερνά τα γεγονότα της στιγμής και την απλή αφήγησης και καταίνεται με τη συγκυρία και τη "μακρά διάρκεια". Αναφέρεται σε έναν ολικό πολιτισμό και στην ιστορία των δομών⁴. Δυστυχώς, η μέχρι τώρα εκπαίδευση αρκείται στο να δέχεται από τους μαθητές –κατά τη διάρκεια του μαθήματος– απαντήσεις του τύπου «σωστό / λάθος», αξιολογώντας με αυτό το σχήμα τις γνώσεις τους. Ο αφηγηματικός-διηγηματικός χαρακτήρας των σχολικών εγχειριδίων, ο έντονα πληροφοριακός, επιφανειακός, συμπτυκνωμένος, επί-

πεδος τρόπος συγγραφής τους («γεγονотоγραφική» ιστορία), που εμνοεί την αφηγηματική-αναδιηγητική-απομνημονευτική αντίληψη για την εξέταση του μαθήματος, αποκαλύπτει ότι η φιλοσοφία του εκπαιδευτικού μας συστήματος δεν αντιλαμβάνεται ότι διδακτική αξία δεν έχει η συγκεκριμένη ερμηνεία ενός ιστορικού γεγονότος, αλλά η μέθοδος επεξεργασίας του ιστορικού υλικού για την κατανόηση και ερμηνεία της δράσης του ανθρώπου, η γνωριμία με τη μεθοδολογία της ιστορικής έρευνας, η αιτιακή σύνδεση και ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων, ο εμπλουτισμός των παιδαγωγικών μεθόδων, το άνοιγμα του σχολείου προς την «κοινωνία της πληροφορίας» και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, η ανακάλυψη των πηγών από τους ίδιους τους μαθητές, η ανάπτυξη του πνεύματος συνεργασίας, διάλογου και ομαδικότητας⁵.

Παράλληλα, κάθε ιστορία που θέλει να είναι συνολική, όπως για παράδειγμα τα σχολικά χειρίδια, στρέφεται επίσης προς τις εικαστικές πηγές. Εικαστικές πηγές είναι τα έργα αρχιτεκτονικής, γλυπτικής, ζωγραφικής, χαρακτικής, κ.λπ., έργα επώνυμα ή λαϊκά (άνωνυμα), τα οποία μελετούν η αρχαιολογία και η ιστορία της τέχνης. Εάν εξετάσει κάποιος τη θέση και το ρόλο των κεφαλαίων που αφορούν στην τέχνη και υπάρχουν στα σχολικά χειρίδια, θα διαπιστώσει ότι είναι περισσότερο διακοσμητικά παρά ουσιαστικά. Τα έργα τέχνης που παρατίθενται δεν συνδέονται με τα ιστορικά γεγονότα, αλλά απλώς συμπεριλαμβάνονται σε μια σύντομη κάθε φορά ιστορία τέχνης, που προστίθεται στο τέλος του κεφαλαίου, με απεριόριστη ρευστότητα και των εκπομπών τους. Επομένως, δεν διασφαλίζεται η αξιοποίησή τους ως «ιστορικών πηγών», αλλά παραμένουν στο περιθώριο με κάποιον στοιχειώδη ίσως σχολασμό των μορφολογικών χαρακτηριστικών και του περιεχομένου τους⁶. Πόσο σημαντική είναι όμως η συμβολή της τέχνης ως ιστορικής πηγής και η παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίησή της στη διδασκαλία της Ιστορίας;

Η διδασκαλία δεν στοχεύει στην παροχή πληροφοριών, ούτε ο ρόλος του δασκάλου είναι να συμμετέχει σε μια διαδικασία αφηγητικής-απομνημονεύσης-εξέτασης. Είναι ξεπερασμένη πλέον αυτή η παραδοσιακή προσέγγιση του μαθήματος, ο αφηγηματικός, σχολαστικός τρόπος διδασκαλίας που οδηγεί στη στερίδα απομνημόνευσης. Σκοπός της διδασκαλίας είναι η διαχείριση της μάθησης, η μελέτη της ανθρώπινης εμπειρίας, η άσκηση της κριτικής σκέψης, η διερευνητική διερεύνηση της πληροφορίας, η δόμηση νοημάτων του παρελθόντος μέσα από τα γεγονότα, η απόδοση των πραγματικών διαστάσεων των γεγονότων, η γλωσσική-επικοινωνιακή μάθηση και η απόπειρα διαθεματικής προσέγγισης ενός θέματος. Πρέπει εν γένει να γίνεται βάρος στο «γνώριζε πώς...» και όχι στο «γνώριζε ότι...». Οι ερωτήσεις οι οποίες τίθενται από τον δάσκαλο μπορούν να διαφωτίσουν την πληροφορία (ανάκληση, ενθύμηση, επαγωγικό συμπέρασμα), την κατανόηση (έκφραση, συμπεριφορές, αιτίες), τη σκέψη (κρίση, δημιουργία, αιτιολόγηση). Πολύ ορθό ο Leibniz απариθμούσε ανάμεσα στα πλέονεκνημάτα που απορρέουν από τη μελέτη της ιστορίας «την καταγωγή των σύγχρονων πραγμάτων, η οποία εντοπίζεται στο παρελθόν επειδή η πραγματικότητα δεν μπορεί ποτέ να γίνει πλήρως κατανοητή παρά μόνο μέσα από τα αυτά της»⁷.

Η σωστή διδασκαλία πρέπει να δομείται με βάση μεθοδολογικές ερωτήσεις, μέσω των οποίων οι (μικρότεροι) μαθητές θα μπορούν να ξεχωρίσουν το τεκμήριο από την πληροφορία, κατόπιν να διαχωρίσουν τα τεκμήρια φυσικής, υλικής ή έγγραφης μορφής σε αρχεία (π.χ. ημερολόγια, καταγραφές, αρχαιοκαταλόγους, αυτοβιογραφίες, κ.λπ.) και όλα υλοποιείται του παρελθόντος (π.χ. κτήρια, αρχαιολογικά ευρήματα, κ.λπ.) που δεν εμπεριέχουν τόσο επιφανή σχολασμό του παρελθόντος αλλά παραμένουν αφοδία των εποχών και των καταστάσεων με τις οποίες συνδέονται.

Έπειτα, να αντιληφθούν ότι μπορεί το παρελθόν να φαίνεται άμεσο και προστό, αλλά: (α) οι γνώσεις μας είναι ατελείς και αποσπασματικές, (β) υπάρχουν δυσκολίες είτε γιατί η σύγχρονη σκέψη επάνω στην ιστορία, οι υποθέσεις, οι συμπεριφορές, οι στάσεις και οι ερωτήσεις μας είναι διαφορετικές από εκείνες των ανθρώπων του παρελθόντος, είτε γιατί υπάρχουν ελλιπή στοιχεία, είτε λόγω της γλώσσας και –υπό αυτές τις συνθήκες– υπάρχουν κάποια όρια στην ιστορική κατανόησή⁸.

Λόγω των γεγονότων ότι η ιστορία συνδέεται με το παρελθόν, δεν φαίνεται καθαρά η αναγκαιότητα της σύνδεσης ανάμεσα στην εξέλιξη της ιστορικής σκέψης και τη σύγχρονη αντίληψη. Παρ' όλα αυτά, η κατανόηση του χρόνου είναι απαραίτητη. Τα παιδιά αρχίζουν να μαθαίνουν τις ιστορικές χρονολογίες και να υπολογίζουν πότε έγιναν τα γεγονότα στην ηλικία των 8 και 9 ετών. Τότε μαθαίνουν να τοποθετούν τα γεγονότα σε ακολουθία και να συσχετίζουν ημερομηνίες με πρόσωπα και γεγονότα. Αυτή η διαδικασία ολοκληρώνεται στα 11, ενώ από τα 9 έως τα 11 χρόνια τα παιδιά αντιλαμβάνονται τις ιστορικές περιόδους. Πειραματικές μέθοδοι που προσανατολίστηκαν προς την κατεύθυνση της καλλιέργειας της αντίληψης του ιστορικού χρόνου στη σκέψη των παιδιών χρησιμοποιούν την επιλογή **εικόνων** που εκπροσωπούν χαρακτηριστικά μια εποχή με ποικιλία στοιχείων επίσης αντιπροσωπευτικών (μόδα, τεχνολογία, αρχιτεκτονική και κοινωνική αλληλεπίδραση κ.λπ.), εικόνες παραδοσιακά πολιτικές ή διπλωματικές, π.χ. σκηνές πολέμου, ιστορικά πρόσωπα, εικόνες φυλετικών ή εθνικών διακρίσεων ή άλλες χαρακτηριστικές σκηνές⁹.

Οι εικόνες χρησιμοποιούνται γιατί δείχνουν με τον πλέον παραστατικό τρόπο πώς ήταν τα πράγματα στη συγκεκριμένη εποχή –κάποτε ίσως παραπλανητικά, γι' αυτό χρειάζονται προσεκτική αντιμετώπιση– παρουσιάζονται παράλληλα την ανθρώπινη δράση και τους τρόπους έκφρασής της. Με την ενδοσκόπηση στα θέματα τους, οι μαθητές μπορούν να μάθουν να ερμηνεύουν την ανθρώπινη εμπειρία και, αποκτώντας την **ενυναίωση**, να αντιληφθούν στη συνέχεια τους στόχους και άλλων ιστορικών επιστημών. Εικόνες από το περιβάλλον, φωτογραφίες, έργα τέχνης, αρχαιολογικά ευρήματα, με παράλληλη υποστήριξη από άλλο εννημρωτικό υλικό της τοπικής ή κοινωνικής ιστορίας (συνεντεύξεις, λεξέλιον, περιγραφικά κείμενα) ενισχύουν δυναμικά την προοπτική της θεώρησης των γεγονότων από το μαθητή, μεταβάλλοντας βαθρως την ερμηνεία, καθώς προστίθενται νέες πληροφορίες. Έτσι ενεργοποιείται η δημιουργία σχέσεων και οι μαθητές βλέπουν την ιστορία ως εξέλιξη. Οι πηγές έχουν μεγάλη σημασία στη διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης και οι εικόνες αποτελούν έναν σημαντικό τομέα των πηγών. Μια οπτική συγκριση, για παράδειγμα, είναι σημαντική για την καλύτερη κατανόηση των ιστορικών και πολιτιστικών δομών. Τα παιδιά βλέπουν τις ημερομηνίες, αλλά δεν έχουν σαφή αντίληψη του τι μπορεί να συνεβεί ιστορικά. Οι εικόνες δίνουν το έναυσμα στη σκέψη, την ενεργοποιούν και την ώθούν να προχωρήσει από το πότε σε άλλα, διεξοδικότερα ερωτήματα¹⁰.

Έχει διαπιστωθεί ότι στη διαδικασία της μάθησης γενικά συμμετέχουν όλες οι αισθήσεις σε κάποιο ποσοστό. Από τις αισθήσεις εκείνη που συμμετέχει περισσότερο είναι η όραση με 83% και ακολουθεί η ακοή με 11%. Επομένως, το κύριο βάρος στην εκπαίδευση σπώνων η όραση και η ακοή, γι' αυτό τα εποπτικά μέσα ονομάζονται διεθνώς και οπτικοακουστικά. Οι εικόνες αποτελούν βασικά και επιβεβλημένα εποπτικά μέσα γιατί μέσω αυτών επιτυγχάνεται η βιωματικότητα¹¹ οι μαθητές μπορούν να δουν σε εικόνες κάποιες άμεσες ιστορικές πηγές, όπως είναι τα νομίσματα και τα μνημεία (τείχη, ανάκτορα, ναοί, έργα μικροτεχνίας, η μνημειακή και φορητή ζωγραφική, κ.λπ.) και να τα κατανοήσουν πληρέστερα. Σπάνια, δυσχεύερα, ακριβά, δυσκολομε-

"ΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟΥΣ ΔΙΑΓΙΚΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥΣ"
(Πρωτοελλαδικός, Πρωτομυκηναϊκός, Πρωτοκυκλαδικός)

ΙΣΤΟΡΙΑ Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ / ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ /
ΙΣΤΟΡΙΑ Α' ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

• **ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ:** Να αναλύσουν οι μαθητές με τη βοήθεια τους την κοινωνία, τον τρόπο ζωής και τις αντιλήψεις των κατοίκων των αρχαίων πολιτισμών (Πρωτοελλαδικός Πολιτισμός, Κυκλαδικός / Πρωτοελλαδικός Πολιτισμός, μεταγενής Ελλάδα κ. η Θήβα στη Βοιωτία και Αίγινα στην Αργολίδα / Πρωτομυκηναϊκός Πολιτισμός, Κρήτη). Να αναλύσουν, μέσα από τη αρχαιολογική ερμηνεία της καθημερινής και επαγγελματικής ασχολίας, τα υλικά που χρησιμοποιούσαν, το στέγαστρο και τον εκλεγμένο τους τις καθημερινές συνήθειες, το θρησκευτικό σύστημα, την τέχνη και τη θεματογραφία της, κ.λ.κ. Με τον τρόπο αυτό θα κατακτηθεί επί σφύρα για προηγμένες κοινωνίες, που είχαν γνώση πολλών υλικών και ασχολούνταν με τη μεταλλουργία, την αγροποικιακή, τη γλυπτική, την κοσμηματοποιία, κ.ά. Χρησιμοποιώντας δε τα αντικείμενα που κατασκευάζονταν σε ασκήσεις τριμής της καθημερινής ζωής όπως για επαγγελματική χρήση, για οικιακή χρήση, για θρησκευτικούς λόγους, κ.λ.κ.

• **ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:** 1) Η δέσφηση του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης ➔ <http://www.cycladic-museum.gr>

2) Η δέσφηση του Μουσείου Μαντινάκ ➔ <http://www.benaki.gr> ➔ Η Ελλάδα στο Μουσείο Μαντινάκι ➔ Προϊστορικοί Χρόνοι (6^{ος}-2^{ος} χιλιετία π.Χ.)

3) Η δέσφηση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου ➔ Άνθη Κάρβου Υπουργείου Πολιτισμού ➔ <http://www.culture.gr> ➔ Θυμιακές Κατάρες ➔ Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ➔ Σύνταξη Προϊστοριών

4) Η δέσφηση του University of Colorado at Colorado Springs ➔ <http://habiba.uccs.edu/greek/artifacts.html> ➔ Ancient Art of the Aegean: Crete and the Cycladic Islands, Artifacts from Cretan sites

• **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ & ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ:** Ζητήσις από τους μαθητές να αναζητήσουν, να ερευνήσουν, να συγκρίνουν, να παρατηρήσουν, να αξιολογήσουν και να εξηγήσουν συμπεριφορές.

Συγκεκριμένα οι μαθητές κούβονται στους ΝΥΥ και αναλαμβάνουν ανά ομάδες την "αρχαιολογική έρευνα" στις δέσφηνες του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης, του Μουσείου Μαντινάκ, του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (απ' όπου θα επιλέξουν, με βάση το πληροπορικό υλικό που

αναφέρεται να αντικείμενα, διασφύρα στους αρχαίους πολιτισμούς και του Πανεπιστημίου του Colorado Τσιτσόνα με τη παρατήρηση των αντικειμένων, μελετώντας το Κάτω και το Υπερώριο (στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης) που τα συνδέουν. Κριτώντας επηρεασματικές σημειώσεις, καθιερώνοντας όλα τα στοιχεία που αφορούν στο κάθε αντικείμενο, βάσει του Φύλλου Εργασίας, που τους δίνεται, αρχίζουν να επεξεργάζονται τα στοιχεία, να αναλύουν τις πληροφορίες. Τις πληροφορίες αυτές θα αναλύσουν κατόπιν οι ομάδες μεταξύ τους, για να αναζητήσουν στα ζητούμενα ερωτήματα. Μέσα όλων αυτών επισημαίνεται η συνεργαστική μάθηση, η ανάπτυξη δεξιοτήτων και κατανόησης ή μεταγνώσης. Οι δέσφηνες καθοδηγεί κατάλληλα την έρευνα, τη συζήτηση και την εξηγητική συμπεριφορά των παιδιών, με τη βοήθεια και συνεργατών. Οι μαθητές μπορούν να διαπραγματευτούν να επιβλέψουν και να ζητήσουν είτε με τα παραδοσιακά μέσα (διαλογική συζήτηση, χροιά & μορφή, κ.λ.κ) είτε σε κάποιο από τα εργαλεία του Office ή με την επικοινωνία μεταξύ τους μέσω ανταλλαγής ηλεκτρονικών μηνυμάτων (e-mail) ή μέσω του ενδοσχολικού δικτύου για διαλογική συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων.

• **ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ (ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ):**

• Προσέγγιση στο μάθημα της ΙΣΤΟΡΙΑΣ Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ Η ΕΠΙΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. *Κυκλαδικός Μινωικός Μυκηναϊκός Ελληνικός*

• Προσέγγιση στο μάθημα της ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ. Ο τόπος και οι άνθρωποι ΑΝΘΩΛΟΓΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ - Η ΕΛΛΑΔΑΣΜΙΑ, ΦΑΓΙΤΑ & ΣΥΜΠΛΩΣΙΑ, ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ, κ.λ.κ

• Προσέγγιση στο μάθημα της ΙΣΤΟΡΙΑΣ Α' ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ (ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ): ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ. *Αρχαία πολιτισμοί*

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Παρατηρήστε τα χαρακτηριστικά Ειδώλια και περιγράψτε τα ως προς εξωτερικά χαρακτηριστικά τους, τη θέση τους, το μέγεθος, το λειτουργικό τους ρόλο κ.λ.κ. Με τη βοήθεια του Κάτω και του Υπερώριου (στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης) που συνδέονται στο κάθε δείγμα, γράψτε έναν μικρό σφύρα για να παρουσιάσετε τα ειδώλια σε μια διεύση ως εξής:
2. Εξηγήστε γιατί κατά την άποψή σας τα περισσότερα ειδώλια είναι γυναικείες μορφές και μελετήστε διεξοδικά. Ποιο χαρακτηριστικό είναι στη γυναικεία κεντρικό ρόλο στην τέχνη των αρχαίων πολιτισμών;
3. Ποια είναι τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των διαφόρων αντικειμένων; Ποια συμπεριφορές βράδα κανείς για τις τεχνικές που χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι του Αιγαίου;

τακίτητα, εύθραυστα ιστορικά αντικείμενα που εκτίθενται σε μουσεία, συλλογές και αρχαιολογικούς ή ιστορικούς χώρους, καθίστανται πολλές φορές απρόσιτα στους μαθητές. Οι εικόνες μπορούν να εξελιχθούν – στο μέτρο του δυνατού – αυτό το πρόβλημα και να δώσουν τη λύση της εποπτικότητας και της βιωματικότητας¹¹.

Σημαντικό τμήμα των εικόνων αποτελούν τα έργα τέχνης που σχετίζονται με ιστορικά γεγονότα ή εκπροσωπούν ιστορικές περιόδους. Η ερμηνεία ενός έργου ζωγραφικής με ιστορικό θέμα είναι δύσκολη, εφόσον το γεγονός που απεικονίζεται σ' αυτό ανήκει στο παρελθόν ενώ η ερμηνεία του επιχειρείται στο παρόν, και επομένως οι απόψεις, οι εμπειρίες, οι στάσεις του θεατή επηρεάζουν την "αντικειμενική" ερμηνεία του έργου. Παρ' όλα αυτά, η μελέτη και η κατανόηση των έργων τέχνης, σε σύγκριση με τις γραπτές πηγές (και με διαθεματική συνεργασία καθηγητών διαφόρων ειδικοτήτων), μπορεί να προσφέρει ερεθίσματα για προβληματισμό, διάλογο ή κριτική απόψεις και στάσεων. Οι εικαστικές πηγές αποτελούν το εποπτικό υλικό του μαθήματος, προφέρουν αμεσότητα, ασκούν την παρατηρητικότητα, προδίνουν τη συλλογιστική και κριτική διαδικασία. Το έργο τέχνης περιγράφεται, αναλύεται (προβόσεις, στόχοι, σκοποί) του πίνακα ή του καλλιτέχνη), αξιολογείται (κατά την προσωπική εκτίμηση του καθενός αξιολογούνται τα θετικά και αρνητικά στοιχεία), είτε σε σχέση με το ιστορικό γεγονός, με το οποίο σχετίζεται, είτε σε σχέση με την τεχνική του

(λεπτομέρειες του έργου)¹².

Στα σχολικά εγχειρίδια γίνεται μια "σύνθεση από μνήμη" διαφόρων θεμάτων και στο τέλος μια "σύντομη ιστορία της τέχνης" με παράθεση έργων τέχνης, χωρίς αυτά να προβάλλονται ως "πηγές" για τη διδασκαλία των ιστορικών γεγονότων. Όμως, για την ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης, που αποτελεί και έναν από τους μακροπρόθεσμους στόχους του μαθήματος, είναι απαραίτητη η επεξεργασία των πηγών. Η λειτουργία αυτή υποβοηθεί στην κατανόηση αφενός του ιστορικού γεγονότος και αφετέρου της συμπεριφοράς του ανθρώπου σε συγκεκριμένες καταστάσεις. Μέσα από την επεξεργασία του περιεχομένου της πηγής και την εξέταση του ρόλου του στην αντικειμενική απόδοση ή ερμηνεία του ιστορικού γεγονότος, δημιουργείται προβληματισμός και διάλογος. Επομένως είναι απαραίτητος ο εμπλοτισμός της ιστορικής αφήγησης με ποικιλία πηγών που πλουτίζουν και υποστηρίζουν το θέμα της. Όταν πρόκειται για πίνακα ζωγραφικής, τότε αυτός μπορεί να προσφέρει δυνατότητες καλύτερης κατανόησης του ιστορικού γεγονότος, αλλά κάποτε μπορεί ίσως να αλλοιώσει την πραγματικότητα, εφόσον πρόκειται για βεβαίωση του γεγονότος από "συγκεκριμένη οπτική γωνία". Για την εξουδετέρωση αυτού του κινδύνου επιβάλλεται η εξέταση έργων που παρουσιάζουν διαφορετικές και αντικρουόμενες απόψεις και η υποστήριξη από γραπτές πηγές, οι οποίες θα παρέχουν πληροπορίες σχετικές με το εικονιζόμενο γεγονός και τον καλλιτέχνη. Έτσι θα μπορεί να

4. Παραρτήματα και περιγράψεις τα αγάλια ως προς το Σχίσμα, τη Διάσχιση κ.λπ. α. Από ποιά είναι εμφανισμένη η θεματογραφία της διάσχισης; Τι συμπεραίνει κανείς, μέσα από αυτό, για τη ζωή των κατοίκων που ανέπτυξαν τους αιγιαλούς αυτούς;

β. Ποια πρόβλεψη καταπέσει ότι αποβλήτων στους πελάγους πέλους; Τι συμπεραίνει από αυτό για τις βιοτικές συνθήκες τους;

5. Ποια ζώα επικρατούν ως κρέα, σε σχέση με τα αρχαιολογικά ευρήματα και τη ζωή των κατοίκων του Αιγαίου;

6. Στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο υπάρχει «Ελαστική τοιχογραφία με παράσταση αμαξιών και *Ένα λινάρι*» τα δύο. Από τη «δυνατή ανάκτα» της πόλης των *Δελφών* (Θέσκις, *Δελφούς* από 1900 περίπου π.Χ.). Ποια συμπεράσματα μπορούμε να εξάγουμε από αυτό το αρχαιολογικό εύρημα για τις επαγγελματικές δραστηριότητες των Κυκλαδίων; (Διαβείτε και τις πληροφορίες στο σχολικό σας εγχειρίδιο).

7. Στη προηγούμενη τοιχογραφία υπάρχει *θίαυός* με το *Δελφικό Θέσκις* όπου μπορεί κανείς να εντοπίσει διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα. Απομνηστεύει τη τοιχογραφία (βλ. παρακάτω), ταξινομήστε τις κατά θεματικές συγγενείες, μελετήστε τις και αναζητήστε τα συμπεράσματά σας σχετικά με την καθημερινή ζωή και το φυσικό περιβάλλον των κατοίκων της Θέσκις ανά θεματική ενότητα (όπως θεματικές ενότητες θεωρείτε ότι θεματογραφούνται από τις τοιχογραφίες).

Δρ. Αναστασία Α. Βακοπούδη

“ΕΥΡΥΚΡΑΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ” ΣΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
κατά τα ΑΡΧΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ (7^{ος} - 6^{ος} π.Χ. αι.), μέσα από την ΑΓΓΕΙΟΓΡΑΦΙΑ”

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ / ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ /
ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

✦ **ΕΠΙΘΑΛΚΟΜΕΝΟΙ ΣΤΟΙΧΟΙ:** Να αναλύσουν οι μαθητές μέσα από την τέχνη, τον τρόπο και τις μερικές ζωές των κατοίκων των αρχαίων ελληνικών πόλεων στα αρχαία χρόνια να παρατηρήσουν τη γλώσσα και την παιδεία των πόλεων, τις καθημερινές δραστηριότητες -επαγγελματίες και κοινωνικές- των κατοίκων, τη θρησκευτικότητα τους, την ανασφάλιση με τον κόσμο να διαπιστώσουν επίσης την επίδραση από άλλους πολιτισμούς.

✦ **ΕΚΘΙΑΓΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:** Η διδασκάλει **ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ:** <http://www.silvion.com/index.html>

✦ **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΕΓΓΙΣΗ:** Δίδεται στους μαθητές η συγκεκριμένη διδασκάλει από το Διάδκτο και τους Χρήσιμ, ανά ομάδα, η διακρίση, με ανάλυση των αρχαιολογικών ευρημάτων μέσα στις σχέσεις της, η παρατήρηση, ο συσχετισμός και η σύγκριση, για να οδηγηθούν κατ' αυτόν τον τρόπο στην τελική διαλογική ελίγηση συμπερασμάτων. Μέσω όλων αυτών επιτυγχάνεται η αναγκρατική μάθηση, η ανάπτυξη δεξιοτήτων και επομένως η μετακίνηση. Ο διδσκός καθοδηγεί κατάλληλα την έρευνα, τη σύζηση και την ελίγηση συμπερασμάτων καλώντας το ρόλο του βοηθού και συνεργάτη. Οι μαθητές μπορούν να διαπραγματευτούν τις απειρήσεις και να Χρησιμείνουν είτε με τα περιληπτικά μέσα (διαλογική σύζηση, χάρτι & μολύβι, κ.λπ.) είτε σε κάποιο από τα εργαλεία της Οφίκε ή με την επικοινωνία μεταξύ τους μέσω ανταλλαγής ηλεκτρονικών μηνυμάτων (e-mail) ή μέσα του ενδοσχολικού δικτύου για διαλογική σύζηση και ανταλλαγή απόψεων.

✦ **ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ (ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ):**

- ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ
- ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ Ο πόνος και οι άνθρωποι ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΟ, ΑΘΗΝΑ, ΣΠΑΡΤΗ, ΘΕΣΣΑΛΙΑ, κ.λπ.
- ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ (ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ) Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ. Αρχαίοι ελίγες
- ✦ **ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ:** Η παρατήρηση, η διακρίση των αρχαιολογικών ευρημάτων και η σύνθεσή τους με τις πληροφορίες του σχολικού εγχειρίδιου, μετακίνηση στη ζήτη πληροφοριών σε τεκμηριωμένα αποδεκτικά διαδικακία. Έτσι, μέσα από την αρχαιολογική “ανάγνωση-παρατήρηση-ανάλυση” τους, τα αγάλια μετατρέπονται σε ιστορική πηγή.

ελεγχθεί η αξιοπιστία του έργου¹³.

Το Διαδίκτυο μπορεί να συμμετέχει ενεργά σε αυτή τη διαδρακτική διδασκαλία, καθώς παρέχει διδασκτική υποστήριξη στα επιμέρους διδασκτικά αντικείμενα με εύκολη και δημογραφική πρόσβαση στην πληροφορία (κυρίως εικόνες και πολλαπλές αναπαραστάσεις με συνδυασμό κειμένου), ευκαιρία για την ανάπτυξη διαθεματικότητας και της συνεργασίας καθηγητών άλλων ειδικοτήτων εκτός της φιλολογικής, δυνατότητα αξιολόγησης της γνώσης, παροχή κριτηρίων επιλογής της πληροφορίας, εικονικές επισκέψεις σε μουσεία, πινακοθήκες και ιστορικούς-αρχαιολογικούς χώρους, και ευρύτερα τη μετατροπή της λογοτεχνίας (π.χ. των ομηρικών έργων) και της τέχνης σε ιστορία και την τεκμηρίωση της λογοτεχνίας και της ιστορίας μέσα από εικαστικές και αρχαιολογικές πηγές. Μέσα από την περιήγηση σε μουσεία, αρχαιολογικούς ή ιστορικούς χώρους, πινακοθήκες, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να αναπλάσουν με τη φαντασία τους την κοινωνία, τον τρόπο ζωής και τις ενασχολήσεις των ανθρώπων του παρελθόντος να ανακαλύψουν, μέσα από τα ευρήματα, τις καθημερινές και επαγγελματικές ασχολίες τους, τα υλικά που χρησιμοποιούσαν, το στολισμό και τον οπλισμό τους, τις καθημερινές συνθήκες, το θρησκευτικό αίθλημα, την τέχνη και τη θεματογραφία της κ.λπ. Με τον τρόπο αυτό θα εξαγάγουν ποικίλα στοιχεία και συμπεράσματα για την κοινωνία, τις νοοτροπίες, τα ήθη και έθιμα, τη θρησκεία, την πολιτική κ.λπ.¹⁴. Παράλληλα, με την αναζήτηση στο Διαδίκτυο και την εξοικείωση με τη νέα τε-

χνολογία, οι μαθητές: α. αντιλαμβάνονται ότι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής συνδέεται άμεσα, ποικιλοτρόπως και πολλαπλά με την πληροφορία που αφορά σε πολιτιστικά θέματα και στην ανθρωπιστική παιδεία· β. εξοικειώνονται με την αναζήτηση πληροφοριών στο Διαδίκτυο, ακόμη και μέσω των **Μηχανών Αναζήτησης** (Πληροφοριών), χρησιμοποιώντας **λέξεις-κλειδιά**, ή με την επικοινωνία μεταξύ τους με σωσ ανταλλαγή ηλεκτρονικών μηνυμάτων (e-mail), για διαλογική σύζηση και ανταλλαγή απόψεων. Για την υποστήριξη των θέσεων αυτών, θα παρουσιάσω στη συνέχεια δύο διδασκτικές προτάσεις για διδασκαλία φιλολογικών μαθημάτων, με συνδυασμό διδασκαλίας από το σχολικό εγχειρίδιο και χρήσης του Διαδικτύου.

Γενικά, υπάρχουν πολλές και ενδιαφέρουσες ηλεκτρονικές διευθύνσεις με πληθώρα εικόνων και πληροφοριών (όπως η διεύθυνση του **κόμβου του Υπουργείου Πολιτισμού της Ελλάδος** (<http://www.culture.gr>), η διεύθυνση του **Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού** (<http://www.ime.gr>), οι ιστοσελίδες ελληνικών και ξένων μουσείων, πανεπιστημίων, διαφόρων οργανισμών, κ.λπ.), που μπορεί να αξιοποιηθεί κανείς, για να τεκμηριώσει την ιστορική πληροφορία μέσα από την αρχαιολογική έρευνα, την παρατήρηση των έργων τέχνης και τη μελέτη των γραπτών πηγών. Φυσικά, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και το Διαδίκτυο προσφέρουν ομιλούσες και εικονοποιημένες αναπαραστάσεις αντικειμένων και γεγονότων, ή το αποτέλεσμα των δυνατών ενεργειών, δεν οδηγούν όμως στην πραγματοποίηση αυτών των

- **Προεργασία:** Οι μαθητές έχουν ήδη μελετήσει το σχετικό κεφάλαιο και είναι έτοιμοι να αναπτύξουν τις πληροφορίες του σχολικού εγχειρίδιου μέσα από την αρμοδιότητα τους έθνος. Χωρίζονται σε ομάδες και αναλαμβάνουν να συζητήσουν με μια άλλη ανά ομάδα (έκτακτες ίσως συμμετοχές).

※ ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

- Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και κινούνται εμπρός στους ΗΥ, που είναι ήδη συνδεδεμένοι με το Internet. Συνδέονται με τη συγκεκριμένη διεύθυνση και κατόπιν η κάθε ομάδα ενεργοποιεί το εικονίδιο της αντίστοιχης πόλης που θα μελετήσει.

1. ΑΘΗΝΑ: Αθηναϊκή Ασπινάκη

- Από την κεντρική σελίδα της διεύθυνσης επισκεπάζετε τη **Αθήνα**. Ενεργοποιείτε το εικονίδιο **ΑΜΦΟΚΛΑ** και παρατηρείτε τους **αθηναϊκούς ναυαγίτες** εάν φέρεται επάνω τους το βέλος του ποντικού σας, θα σας αποκαλύπτουν το είδος, τον καλλιτέχνη, το θέμα και τη χρησιμότητά τους. Μέσω αυτής της πληροφορίας γίνεται η ακόλουθη:

- Διμορφίζετε έναν **κωδικό** όπου θα καταγράψετε τις αναζητήσεις τους, τους καλλιτέχνες και την εργασία της κάθε αναζησίας, την οποία θα βρείτε στο λεξιλόγιο.
- Βρείτε που **γράφουν** απεικονίζονται και καταγραφόμενα σε οι θεούς, ήρωες, θρησκείες.
- Σε κάποιους αμφισβητείται δεν απεικονίζονται μόνο ανθρώποι, αλλά και **πνεύματα**. Παρατηρήστε τι και κατόπιν καταγράψτε να οι καταγραφές όπως νομίζετε και αιτιολογήστε σύντομα το οικείο στο σχήμα.
- Από τις σελίδες αυτές, γράψτε ένα σύντομο κείμενο, όπου θα εκθέσετε τις σκέψεις σας:
 - Για τις καθημερινές, επαγγελματικές ή άλλες / οικιακές αναζητήσεις • ανδρών / γυναικών. Πώς φαντάζεστε ότι ζούσαν οι μιν και οι θεοί.
 - Για τους τρόπους που διασκεδάζαν οι πολίτες της Αθήνας.
 - Για το θρησκευτικό συναισθηματισμό και τις κυριότερες διδασχές που λάμβαναν.
 - Για το πολιτιστικό υπόβαθρο της Αθήνας.

2. ΘΗΒΑ: Θηβαϊκό Άγριον

- Από την κεντρική σελίδα της διεύθυνσης επισκεπάζετε τη **Θήβα**. Ενεργοποιείτε το εικονίδιο της **ΤΕΧΝΗΣ** και παρατηρείτε τα **θηβαϊκά αγρία** ενώ **αρχαϊκούς χρόνους**. Καταχωρίστε σε στήλες το είδος του αγείου και τη χρησιμότητά του καθώς και τη θεματογραφία του.

3. ΚΟΡΙΝΘΟΣ: Κορινθιακό Άγριον

- Από την κεντρική σελίδα της διεύθυνσης επισκεπάζετε την **Κόρινθο**. Ενεργοποιείτε το εικονίδιο της **ΤΕΧΝΗΣ** και παρατηρήστε τα **κορινθιακά αγρία** ενώ **αρχαϊκούς χρόνους**. Καταχωρίστε σε στήλες:

- το είδος του αγείου και τη χρησιμότητά του
- τη θεματογραφία (εξαρτάται και καταγράφεται πρόσωπα [θεοί-ήρωες, κ.λπ.], μινάκια όνου, ζώα, κτηνά, φυτά καθώς και ότι άλλο μοιάζει με τον καταρτιστή)
- τα είδη που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή του αγείου.

Κατόπιν **μύρια** από αυτά να στοιχίσει-καταγράψετε τις σελίδες σας για:

- τη χάρσινα
- την κηλίδα
- τις επιδράσεις από την Ανακλή στα σχετικά μινάκια
- την αναζήτηση των Κορινθίων κατά την αρχαϊκή περίοδο
- την καθημερινή ζωή των Κορινθίων
- τι.

4. ΣΠΑΡΤΗ: Ασπινάκη Άγριον

- Από την κεντρική σελίδα της διεύθυνσης επισκεπάζετε τη **Σπάρτη**. Ενεργοποιήστε το εικονίδιο της **ΤΕΧΝΗΣ** και παρατηρήστε τα **λακεωνικά αγρία** ενώ **αρχαϊκούς χρόνους**. Καταχωρίστε σε στήλες το είδος του αγείου και τη χρησιμότητά του καθώς και τη θεματογραφία του.

- Από τη θεματογραφία, τι συμπληρώνετε για την καθημερινή ζωή και τις αναζητήσεις των Σπαρτιατών.
- Ασχημάτιζε τη νεανειότητα, ποια σας διαμορφώνονται από την παράσταση του κάθε αγείου.
- Συγκρίνετε τα θέματα με εκείνα των άλλων πόλεων.

ΦΥΛΑΞΤΕ ΤΙΣ

- Το σχολ. εγχειρίδιο αναφέρει για τους Σπαρτιάτες: "Τα μινάκια (τα παιδιά) να υπομείνουν χωρίς διαμνηστές τη σκληρή ζωή και τις κοινότητες και να κρατούν απασπληστή πεποιθήσι. Η μόρφωση που έδωσαν στις στήλες ήταν καλή αλλά" διδασκόντων ανώτερη, γρηφά, μεσοική και χορδή. Μαζί με αυτά διαπιστώνονται με ερμηνείας ιδέες και αρχές, όπως το αίσιμα της ταμής, η τρωλή κλάση στους νόμους, η μεγάλη αγάπη για την πατρίδα, ο θαυμασμός για την ανδρεία και η περηφάνεια για το θάνατο, ο σεβασμός στους μεγαλύτερους". Πώς πιστεύετε ότι αναπτύσσονται από μέσα από τις μαθηρίες, των αγείων. Εξαρτάται αγρία που ταξινομούνται αυτές τις θέσεις και περιγράφει τα τεκμήρια.
- Εξοικονομήστε το **μελανογράφο** και το **επιχρυσωμένο** αγρία και περιγράψτε τα θέματα τους. Αναφέρετε και περιγράψτε τα ανατολικά στοιχεία που υπάρχουν στα αγρία.
- Το σχολ. εγχειρίδιο αναφέρει για τη Σακεώνα: "Η Σακεώνα, στην περιοχή του Κορινθιακού κόλπου, άρχισε στα μεγαλύτερη ακμή της στα πρώτα μισά του 6^{ου} αιώνα π.Χ.". Πηγαίνετε από την κεντρική σελίδα της Σακεώνας και δείτε εάν αυτό επιληφθείται και πώς (πρόκειται για μια προσωρινή εργασία, που βασίζεται στην απεικόνιση πληροφοριών, και μπορεί να αντιστέξει εξαρτάται μέσα από τη μελέτη των κολλεκτών διαδρομών που προφρονται γ' αυτήν την πόλη μέσα στις σχετικές σελίδες).

ενεργειών. Εναπόκειται στο δάσκαλο να αναλάβει την πραγμάτευση αυτού του υλικού και με μεθοδολογικό τρόπο να καθοδηγήσει τους μαθητές στην αλληλεπιδραστική, ουσιαστική, διδακτική και παιδαγωγική εκμετάλλευσή του.

Για παράδειγμα, σε ό, τι αφορά την παρατήρηση της εικονογραφίας ως διδακτικής δραστηριότητας στην ιστορία, τα στάδια από τα οποία θα περάσει η ερμηνευτική διαδικασία του εικαστικού έργου είναι: α) το στάδιο της περιγραφής ή της προεικονογραφικής ανάλυσης, β) το στάδιο της εικονογραφικής ανάλυσης με τη στενή σημασία της λέξης, γ) το στάδιο της εικονογραφικής ερμηνείας (ή της εικονολογικής ερμηνείας ή της ανάλυσης των συμβολικών αξιών). Στο πρώτο στάδιο θα περιγραφεί το εικαστικό έργο: θα επισημανθούν εξωτερικές, επιφανειακές ιδιότητες. Στο δεύτερο θα ταυτιστούν το θέμα και ο εικονογραφικός τύπος, και στο τρίτο θα ερμηνευθεί το θέμα. Η περιγραφή πρέπει να έχει ενόργανη και σαφήνεια. Η γλώσσα της περιγραφής πρέπει να είναι αντικειμενική και όχι ρητορική, και πρέπει να επισημανθούν τα τρία επίπεδα του εικαστικού έργου: το πραγματικό, το συντακτικό και το σημασιολογικό¹⁵.

Βασικά, πρέπει να καθοριστούν με σαφήνεια ο σκοπός και το πλαίσιο της χρήσης των εποπτικών μέσων με πλήρη και σωστή προεργασία και προετοιμασία, που θα βασίζονται σε ερωτήματα όπως: Τι θέλουμε να δουν οι μαθητές; Τι θέλουμε να μάθουν; Πώς θέλουμε να αισθάνονται; Τι θέλουμε να κάνουν; Υπάρχουν μαθητές με προκαταλήψεις στο θέμα; Υπάρχει κάποιος εντελής ανεξοικειωτός με το όλο εγχείρη-

μα; Ορθώς επιτώθηκε ότι "μία εικόνα ισοδυναμεί με 1000 λέξεις", γιατί η εικόνα αποτελεί το καλύτερο και τελειότερο μέσο έκφρασης και μπορεί να έχει τρέστοια μορφωτική αξία και ουσιαστικότερη επίδραση, αρκεί να χρησιμοποιηθεί σωστά¹⁶. Ο μαθητής, με την άμεση θέαση του έργου και, κατόπιν, την ερμηνευτική, κριτική και διαλεκτική επεξεργασία του θέματος του, θα μπορέσει να θέσει ερωτήματα (άντησης πληροφοριών, κατανόησης συνθηκών του παρελθόντος που οδηγούν στη δημιουργία του έργου, κ.λπ.) να αποκτήσει – κατά το δυνατόν – αντικειμενικές γνώσεις σχετικά με το απεικονιζόμενο ιστορικό γεγονός και να κατακτήσει τη **μεταγνώση**, την ενσωμάτωση μεθόδων και όχι Εξής και απομνημονευτικής γνώσης. Αυτή επιτυγχάνεται όταν ο μαθητής συμμετέχει ενεργά και ασκεί τις δεξιότητές του, μαθαίνοντας μέσα από αυτές με τρόπο διαδραστικό και αλληλεπιδραστικό, όπως, για παράδειγμα, μέσα από την ιστορική μέθοδο της έρευνας που διεξάγει, την επιλογή της ατομικής πορείας (με πολλαπλές διαδρομές), τη διασύνθεση των πληροφοριών, τη σύνθεση της πληροφορίας, το αποτέλεσμα, τις έννοιες του χρόνου, του τόπου, της ιστορικής αιτιότητας που αντιλαμβάνεται. Διατυπώνει, με την καθοδήγηση και τη βοήθεια του δασκάλου, υποθέσεις, ερωτήματα, ζητούμενα, αναλύσεις ιστορικών εννοιών, όπου συναρτά το χώρο και το χρόνο και θέτει τα πλαίσια δράσης¹⁷.

Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά μαθαίνουν βαθμιαία, μέσα από πειραματισμούς και λάθη, να διαμορφώνουν ένα έργο μέσα από τη συνεργασία, οργανώνοντας τις δομές και

συλλέγοντας τα στοιχεία του παρόντος και του παρελθόντος, του παλαιού και του νέου· με αυτήν την επιλογή προσπαθούν να ερμηνεύσουν τις δομές του έργου τους. Ως υποθήκη για να αποταθούν τη δομική βάση της ιστορικής επιστήμης συνήθως προτείνονται οι έννοιες: τεκμήρια, αιτιότητα, **ενσυναίσθηση** ή συμπαινώση κατάσταση (empathy), μεταβολή, χρόνος. Εάν κάποιος δεν κατέχει τις παραπάνω έννοιες, έστω σε κάποιο βαθμό, τότε η μελέτη της ιστορίας χάνει το νόημά της ή αποκλίνει τελείως από το στόχο της. Η **ενσυναίσθηση**, ως τρόπος προσέγγισης της Ιστορίας και οικοδόμησης της ιστορικής σκέψης, σχετίζεται με την ανάπτυξη μιας ικανότητας «ενσυναίσθητικης» κρίσης, δηλαδή με την εξεύρεση τρόπων, με τους οποίους θα μπλοκάρει κάποιος να εκτά και να αξιολογήσει καλύτερα τα πληρότερα τα προβλήματα, τις απόψεις και τις θέσεις των άλλων ανθρώπων στον παρελθόν. Πρακτικές ενσυναίσθησης, στη διδακτική της Ιστορίας, είναι οι δεξιότητες που αναπτύσσει ο μαθητής προσεγγίζοντας με τη φαντασία το πυγμές του ιστορικού γίνεσθαι. Το παρελθόν μεταφέρεται στο παρόν και ερμηνεύεται δυναμικά μέσα από αυτό. Με τη φαντασία και τα μάτια του τον αποκτάει επισοπεία του χώρου και παρατηρείται το περιεχόμενο και η ουσία των ιστορικών γεγονότων. Η γνώση, η αντίληψη των αιτιών, η κρίση αποτελούν επίσης βασικές ικανότητες που πρέπει να αναπτύξουν οι μαθητές. Η ορθή προσέγγιση των ιστορικών τεκμηρίων, η κατανόηση, η ερμηνεία, η διασκέυή, η ανάλυση, η σύνθεση, η αμεροψία, η διάκριση των μαρτυριών, των γενονότων και των γνωμών, αποτελούν «δεξιότητες» τις οποίες επίσης θα καλλιεργήσει. Η διαδικασία αυτή επηρεάζει και τη γλωσσική τους κατάρτιση, με τη συστηματική καλλιέργεια των γλωσσικών και διανοητικών ικανότητων τους. Όλες αυτές τις ικανότητες θα μπόρουν να τις χρησιμοποιήσουν και σε άλλους τομείς της ζωής τους¹⁸.

Το γεγονός ότι μετατρέπονται από παθητικοί δέκτες σε πρωταγωνιστές, ότι λαμβάνουν ενεργό μέρος στη διαδικασία διδακτικής του μαθήματος, στην έρευνα, στην επεξεργασία του υλικού, εξερεύνητας από το διδακτικό εγχειρίδιο και εισχωρώντας στο χώρο του Διδακτικού και της νέας τεχνολογίας, δίνει στους μαθητές ικανοποίηση και εξάπτει την περιέργειά τους. Η μελέτη των στοιχείων που συνδέουν τα ποικίλα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας, η ευαισθητοποίηση απέναντι στον άνθρωπο, τη φύση, τον πολιτισμό, η αναδιάρθρωση του πλαισίου των «χωρο-χρονικών συνταγμένων», η δημιουργική σκέψη και δράση με την άμεση συμμετοχή, το πνεύμα συνεργασίας και ομαδικότητας, η συλλογική εργασία, η διερεύνηση των θεμάτων, η σύνθεση του ιστορικού κειμένου μέσα από τη συλλογή και κριτική διεργασία των πληροφοριών οδηγούν τους μαθητές στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης, στην κατανόηση της χρησιμότητας των πηγών για την Ιστορία, στην εξοικείωση με την ιστορική μεθοδολογία, στην απόκτηση κριτικής σκέψης και ιστορικής συνείδησης¹⁹.

* Website URL: <http://www.geocities.com/vakaloudi>

Σημειώσεις

1. E. H. Carr, *What Is History?* New York 1962. *Τι Είναι Ιστορία*; μτφ.: Φ. Διάκω (Αθήνα 1983), σσ. 105, 12. A. D. Momigliano, «A Hundred Years after Ranke», στο *Studies in Historiography*, New York 1966, σ. 108. 2. Σ. Μαρκανιώ, «Σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας», στο *Σεμινάριο 3*, Ιστορία, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα Γενάρης 1984, σσ. 19-23. 3. Κόνδης, «Η συγκρότηση του καλλιτη της Ιστορίας», ό. π., σσ. 37. 4. Βέκος, *Θεωρία και Μεθοδολογία της Ιστορίας*, Αθήνα 1987, σσ. 213-214. 5. F. Braudel, «Histoire et sciences sociales: la longue durée», στο *Annales*, 4. Paris 1958, σσ. 725-753. 6. Piaget, «Le développement de la notion du temps chez l'enfant», PUF, Paris, 1946. 7. Carrero, M. Azenio & J. I. Pozo, «Learning and Instruction», στο M. Carrero, M. Azenio & J. I. Pozo (ed.), *European Research in an International Context*, vol. III, Oxford 1991, σ. 30. 8. E. H. Carr, ό. π., σσ. 15-16, 18, 23. 9. De Certeau, «To Ιστοριογραφικό Έργο», στο J. Le Goff - P. Nora (ed.), *Faire de l'histoire*, Paris 1974 (Το Έργο της Ιστορίας, μτφ.: Κλ.

Μπιστολά, Αθήνα 1975, ανατ. 1981), σσ. 25-41. 10. Βέκος, ό. π., σ. 51. Α. Προστό, «Η απορίαση από τους μαθητές των ιστορικών πηγών μέσα από τη διαδικασία του μαθήματος της Ιστορίας», στο *Σεμινάριο 21*, *Θεωρητικά Προβλήματα και Διδακτική της Ιστορίας*, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα 1999, σσ. 35-42. Α. Δ. Βακοπούλου, «Οι Παλλάδες Αναπαράστασης του INTERNET ως Πηγή Διδακτικών Διαθεμάτων Προσεγγίζοντας τη Βίβλια Εκπαίδευση. Με δύο Διδακτικές Προτάσεις», στο *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 115, Αθήνα, Νοέμ. 2000, Βακοπούλου, σσ. 89-92. 4. F. Braudel, *Écrits sur l'histoire*, Paris 1969 (*Μελέτες για την Ιστορία*, Αθήνα, Ε.Μ.Ν.Ε.-Μνήμων 1969), σσ. 19-39. 5. Βέκος, ό. π., σ. 51-52. 6. Πράβ, Α. Προστό, ό. π., Χ. Μακρή, «Αναγκαίες προϋποθέσεις για αποτελεσματική διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στη Δύβια Εκπαιθ», στο *Σεμινάριο 21*, *Θεωρητικά Προβλήματα και Διδακτική της Ιστορίας*, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα 1999, σσ. 114-122. 7. Πράβ, και Γ. Β. Βρεττός, «Το έργο Γνωφιακής ως πηγή στο μάθημα της Ιστορίας: Εικοστή διατύπωση και αποστολή του ιστορικού θέματος», Έργα στο πλαίσιο του μαθήματος «Σχεδιασμός και αξιολόγηση του Αναλυτικού Προγράμματος στο μάθημα της Ιστορίας: Τέχνη και ιστορικό γίνεσθαι» στον μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών του Τομέα Παιδαγωγικής του Α.Π.Θ. κατά τα ακαδημαϊκά έτη 1997-98. 8. W. Leibniz, «Précours aux Accésiones Historiae (1700)», *Opera*, vol. 1, σ. 53. M. Bloch, *Apologie pour l'histoire, Métier d'historien*, Paris 1949. H. Monod, «Didactique de l'histoire», στο *Enseigner l'histoire: des manuels à la mémoire: travail du Colloque Manuels d'histoire et mémoire collective*, U.F.R. de didactique des disciplines, Université de Paris 7, textes réunis et présentés par Henri Monod, Berne, New York 1984 (*Series title: Explorations. Série Explorations. Série Explorations de l'éducation*), σσ. 35-48. «Η Ιστορία και οι Μισόβλοι της», στο *Encyclopédie de la Pléiade*, τόμ. I, Αθήνα 1969, σσ. 363-370. E. A. Yeager & J. W. Morris III, «History and Computers: The Views from Selected Social Studies Journals», στο *The Social Studies*, November-December 1995, σσ. 277-282. C. Husband, *What is History Teaching?*, *Buckingham Philosophical Review*, 1996, σσ. 142-200. Βακοπούλου, «Η Παιδαγωγική (Ευλόγη) της Νέας Τεχνολογίας στη Διαμόρφωση της Διδακτικής. Με δύο Διδακτικές Προτάσεις», στο *Επαινετικός*, τεύχ. 76, Αθήνα, Ιούλιος 2000, σσ. 218-232. 8. Σ. Σ. Μαρκανιώ, ό. π., D. Shemilt, «Adolescent Ideas about Evidence and Methodology in History», στο C. Portal (ed.), *The History Curriculum for Teachers*, New York 1987, σσ. 39-61. C. Husband, ό. π., το κεφ. 1 & 2, σσ. 2-29. 9. K. C. Barton - L. Levstik, «Back When God Was Around and Everything», *Elementary Children's Understanding of Historical Time*, στο *American Educational Research Journal*, τόμ. 33, No. 2, Summer 1996, σσ. 419-454, 419-425. 10. Γ. Γιαννιούτσος, «Θεωρία της Ιστορίας και σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας», στον τίτλο, *Δόκιμα Θεωρία και διδακτική της Ιστορίας*, Αθήνα 1977, σσ. 86-110. 11. Β. Βακοπούλου, «Προσέγγιση ιστορικών πηγών στο Σεμινάριο 3, Ιστορία, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα-Γενάρης 1984, σσ. 25-29. K. C. Barton - L. S. Levstik, ό. π., σσ. 425-454. Γ. Ν. Κωνσταντίνου, «Ενσυναίσθηση και διδασκαλία της Ιστορίας», στο *Σεμινάριο 21*, *Θεωρητικά Προβλήματα και Διδακτική της Ιστορίας*, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα 1999, σσ. 123-148. 11. Β. Αρμυρτζή, «Το ιστορικό μέσο στη διδασκαλία της Ιστορίας», στο *Σεμινάριο 3*, Ιστορία, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα, Γενάρης 1984, σσ. 66-77. 12. Πράβ, Γ. Β. Βρεττός, ό. π. 13. Γ. Β. Βρεττός, ό. π., S. Wineburg, «Historical Problem Solving: A Study of the Cognitive Processes Used in the Evaluation of Documentary and Pictorial Evidence», στο *Journal of Educational Psychology*, τόμ. 83, No. 1, 1991, σσ. 73-87. 14. Β. Βακοπούλου, «Το πρόβλημα της Αξιολόγησης στην Ιστορία», στο *Σεμινάριο 21*, *Θεωρητικά Προβλήματα και Διδακτική της Ιστορίας*, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα 1999, σσ. 56-60. «Η Πολύπλευρη Αξιολόγηση της Νέας Τεχνολογίας στη Βίβλια Εκπαίδευση. Με μια Διδακτική Πρόταση», στο *Αντιπαράθεση της Εκπαιδευτικής*, τεύχ. 56, Αθήνα 2000, σσ. 76-79. 15. Για περαιτέρω πληροφόρηση σχετικά με το θεωρητικό πλαίσιο, βλ. E. Panofsky, «Studies in iconology: humanistic themes in the art of the renaissance», New York 1939, β' έκδ. 1962 (*Μελέτες εικονολογίας*, μτφ.: Α. Παπατάς, Αθήνα 1991), σσ. 23-39. Γ. Ρηγάτος, «Η διδασκαλία των Εικαστικών Έργων στα Πλαίσια του Μαθήματος Ιστορίας», *Σεμινάριο 9*, *Το Μάθημα της Ιστορίας στην Αίθια και Βίβλια Εκπαιθ*, *Προβλήματα Μεθοδολογίας και Διδακτικής*, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα 1988, σσ. 159-169. 16. S. Wineburg, «Historical Problem Solving: A Study of the Cognitive Processes Used in the Evaluation of Documentary and Pictorial Evidence», στο *Journal of Educational Psychology*, τόμ. 83, No. 1, 1991, σσ. 73-87. 17. Β. Αρμυρτζή, ό. π., Α. Δ. Βακοπούλου, «Διδακτικές Προσεγγίσεις της Ιστορίας με τη Νέα Τεχνολογία. Με μια Διδακτική Πρόταση», στο *Νέα Παιδεία*, τεύχ. 95, κολοκάρη 2000, σσ. 66-82. Η ιδέα, «Η Διδακτική των Διδακτικών Μαθημάτων με τη Νέα Τεχνολογία στη Νέα Διδακτική Πρόταση», στο *Επαινετικός*, τεύχ. 57-58, Ιούλιος-Δεκέμβριος 2000, σσ. 63-76. Η ιδέα, «Σύγχρονες Διδακτικές και Παιδαγωγικές Μεθόδους. Η Ουσιαστική Συμβολή των Νέων Τεχνολογιών στην Υπολοίπιση τους. Με τρεις Διδακτικές Προτάσεις», στο *Φιλόλογος*, τεύχ. 103, Θεσσαλονίκη, άνοιξη 2001, σσ. 94-117. 17. O. Hallén, «Constructing the Learning Task in History Instruction», στο M. Carrero & J. F. Voss (ed.), *Cognitive and Instructional Process in History and the Social Sciences*, Hillsdale, N. J. 1994, σσ. 187-200. M. R. E. Slavin, *Research on Cooperative Learning and Achievement: What We Know, What We Need to Know*, Center for Research on the Education of Students Placed at Risk, Johns Hopkins University, Baltimore, October 1995. E. M. Barth, «Practical in the misrecognition avec les élèves pour leur apprendre à réfléchir», στο *Cahiers Pédagogiques*, No. 344-345, Mars, Juin 1996, σσ. 51-56. J. Roschelle & R. A. Trajectories From Today's WWW to a Powerful Educational Infrastructure», στο *Educational Researcher*, τεύχ. 208, 1999, σσ. 22-25. 18. P. Lee, «Approaches to History Teaching», στο A. Dickinson (ed.), *Perspectives of Change in History Education*, London 1992, σσ. 69-73. H. Cooper, *The Teaching of History in Perspective*, London 1996, σσ. 21-25. 19. Πράβ, Γ. Βέκος, «Η κενωτική διάσταση της Ιστορίας και η αναζήτηση κριτηρίων εγκυρότητας της ιστορικής γνώσης», στο *Σεμινάριο 21*, *Θεωρητικά Προβλήματα και Διδακτική της Ιστορίας*, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Αθήνα 1999, σσ. 51-76. Γ. Ματοσίδης, ό. π., Χ. Μακρή, ό. π., Α. Προστό, ό. π.